

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКА ДЕРЖАВНА АГРАРНА АКАДЕМІЯ
Кафедра гуманітарних і соціальних дисциплін
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет іноземної філології
Філологічний факультет**

МОВА І МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

**Колективна монографія
за матеріалами Всеукраїнської
науково-практичної конференції
м. Полтава,
14 травня 2020 року**

Київ
Видавництво Ліра-К
2020

УДК 81 : 008 : 316.74
М 74

*Рекомендовано до друку вченою радою
Полтавської державної аграрної академії
(протокол № 16 від 28 травня 2020 року)*

Рецензенти:

К. Мізін, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри іноземної філології, перекладу та методики навчання Університету імені Григорія Сковороди в Переяславі;

М. Навальна, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри документознавства Університету імені Григорія Сковороди в Переяславі;

Н. Сайко, доктор педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної освіти і соціальної роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка.

Мова і міжкультурна комунікація: теорія та практика : колективна монографія / за наук. редакцією Н. Сизоненко. Київ : Видавництво Ліра-К, 2020. 256 с.

ISBN 978-617-7910-30-4

У колективній монографії висвітлено актуальні проблеми репрезентації національно-мовної картини світу; лінгвокультурологічного, лінгвокогнітивного, етнолінгвістичного, соціокультурного та психологічного аспектів міжкультурної комунікації; теорії і практики перекладу як засобу міжкультурної комунікації; методики викладання та організації навчального процесу в контексті міжкультурного спілкування.

Для науковців, викладачів закладів вищої освіти, аспірантів, докторантів, здобувачів вищої освіти ступенів вищої освіти бакалавр, магістр.

За науковий зміст і якість поданих матеріалів, наведені факти відповідають автори, а також наукові керівники (для аспірантів).

ISBN 978-617-7910-30-4

© Автори статей, 2020

© Видавництво Ліра-К, 2020

Алла Ільченко, кандидат педагогічних наук, доцент,
Полтавська державна аграрна академія

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В СУЧАСНІЙ НАУКОВІЙ ПАРАДИГМІ

У статті розглядається розуміння науковцями сутності поняття «комунікативна компетентність» особистості. Аналізуються основні складові комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти. Визначено, що процес формування комунікативної компетентності у здобувачів вищої освіти в умовах вищої школи можливий при вивченні навчальних дисциплін соціально-гуманітарної підготовки фахівців.

Ключові слова: комунікація, комунікативна компетентність, вища школа, здобувач вищої освіти, особистість.

Alla Ilchenko. Theoretical aspects of the communicative competence of students of higher educational institutions in the modern paradigm of science

The article deals with the problem of defining of the concept 'communicative competence'. The main components of the communicative competence of students of higher educational institutions are analyzed. It is stated that process of formation of communicative competence of students of higher educational institutions needs to be carried out while studying social subjects and humanities.

Key words: communication, communicative competence, higher educational institutions, student, personality.

Вступ. Сучасний стан вищої освіти характеризується реформуванням і модернізацією згідно європейських вимог, що сприяє її розвитку, удосконаленню, створенню слухних умов для якісної підготовки фахівців, конкурентоспроможних на вітчизняному та міжнародному ринку праці. Пріоритетним напрямом освітньої діяльності у закладах вищої освіти визначено формування у майбутніх спеціалістів компетентностей: ключових, галузевих, предметних, життєвих, які є критерієм результативності навчання. Тому, наразі спостерігається переорієнтація традиційної системи вищої освіти на компетентнісно-орієнтовану, спрямовану на задоволення як особистісних потреб здобувачів вищої освіти, так і соціальних, професійних, культурних потреб суспільства.

Підготовка майбутніх фахівців різних спеціальностей планується до профілю відповідної освітньо-професійної програми, що містить опис загальних і фахових компетентностей, програмних результатів навчання. Особливе місце

серед них надається комунікативній компетентності, міжкультурній комунікації, оскільки вони дозволяють забезпечувати зайнятість спеціаліста та його особистісний розвиток.

Мета дослідження полягає у висвітленні науково-теоретичних аспектів комунікативної компетентності, її складових у здобувачів вищої освіти. Відповідно до мети було визначено наступні завдання: здійснити аналіз теоретико-методологічної і наукової психолого-педагогічної літератури з обраної проблеми; проаналізувати поняття «комунікативна компетентність» та її основні компоненти, що мають бути сформовані у здобувачів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. За останні роки науковцями і практиками проведено чимало досліджень з проблеми формування комунікативної компетентності особистості. Актуальні питання даної проблеми висвітлюють у своїх працях як вітчизняні, так і зарубіжні вчені: М. Айзенбарт, Н. Бабич, Ф. Бацевич, А. Богуш, М. Вашуленко, М. Галицька, Н. Головань, О. Горська, Н. Жигилій, Ю. Жуков, Л. Зінченко, Ю. Ємельянов, О. Іванова, О. Корніяка, І. Ланова, Л. Мамчур, Л. Мацько, С. Ніколаєва, Т. Олійник, М. Пентиліук, Л. Петровська, О. Прокопова, К. Рудніцька, І. Румянцева, Г. Сагач, Д. Ушаков, інші. Ними визначено поняття комунікативної компетентності, проаналізована структура і зміст комунікативності, розроблені методики керування процесом формування мовленнєвих умінь і навичок [1].

Аналіз теоретико-методологічної і наукової психологопедагогічної літератури показав, що існують різні підходи до визначення поняття «комунікативна компетентність», іноді вони ототожнюються. Так, більшість науковців пояснюють комунікативну компетентність як здатність особистості встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, уміння змінювати глибину і коло спілкування, розуміти і бути зрозумілим для інших в процесі спілкування [2].

Науковець Ю. Ємельянов тлумачить дану категорію як здатність особистості орієнтуватися в різних ситуаціях спілкування, вільно володіти вербальними і невербальними засобами спілкування, організовувати міжособистісний простір у процесі ініціативного й активного спілкування з іншими людьми. Основними чинниками, що сприяють розвитку комунікативної компетентності, на його думку, є життєвий досвід людини, її загальна ерудиція, мистецтво, навчання, виховання [3]. Комунікативну компетентність як систему внутрішніх ресурсів, необхідних для побудови ефективного спілкування в певному колі ситуацій міжособистісної взаємодії, розглядають Ю. Жуков, Л. Петровська та інші [2].

Доктор психологічних наук О. Корніяка визначає комунікативну компетентність як «складно організоване, внутрішньо суперечливе поєднання комунікативних знань і вмінь, що відображають цілі та результати здійснюваної суб'єктом спілкування комунікативної діяльності» [4]. Її дослідження показало, що комунікативна компетентність має три основні компоненти: комунікативно-

мовленнєвий, соціальноперцептивний, інтерактивний, які містять ієрархічно підпорядковані їм вміння (або здатності): вміння вести розмову (спір); вміння сприймати і розуміти іншу людину; вміння соціальної взаємодії; вміння самопрезентації; здатність до володіння інтонацією, мімікою і пантомімікою тощо [4].

На думку О. Прокопової, людина, у якої на високому рівні сформована комунікативна компетентність уміє: доцільно використовувати засоби рідної та іноземних мов в практиці живого спілкування; наводити переконливі аргументи в процесі розмови; орієнтуватися в різноманітних ситуаціях спілкування; комунікативно виправдано добирати вербальні й невербальні засоби і способи для оформлення власних думок, почуттів у різних сферах спілкування; встановлювати і підтримувати контакти з співрозмовниками, змінювати стратегію, мовленнєву поведінку залежно від комунікативної ситуації; використовувати досвід особистої відповідальності за власну комунікативну поведінку, вимоглива до свого мовлення [5]. Все це дозволяє їй забезпечити ефективне спілкування з різними людьми, побудувати гармонійні міжособистісні стосунки.

Комунікативна компетентність це структурний феномен, що містить як складові цінності, мотиви, установки, так і соціальнопсихологічні стереотипи, знання, уміння й навички. Тому, на сьогодні представлені різні підходи до визначення складових даного феномену.

Традиційно складовими комунікативної компетентності визначені: мовна, мовленнєва, соціокультурна та загальноосвітня компетенції.

Мовна компетенція розглядається науковцями як функція, що забезпечує можливість психіки відображати, узагальнювати зовнішній мовний матеріал, переводячи його в особливі внутрішні коди у вигляді неусвідомлюваних і усвідомлюваних правил мови [6]. Дана компетенція передбачає знання і вміле використання засобів мови, тобто її одиниць і категорій на всіх рівнях, з дотриманням законів і правил у процесі спілкування [7], включає лексичний, граматичний, фонетичний, орфографічний компоненти і є передумовою становлення мовленнєвої компетенції.

Мовленнєва компетенція – це здатність особистості оволодівати і володіти мовленням [6]. Вона відображає рівень знань людини: про закономірності утворення з певної системи мови зв'язних висловлювань для формулювання думки; про точність, влучність, адекватність, правильність використання мовних засобів; про особливості використання мовних засобів залежно від типу, стилю мовлення [1].

Соціокультурна компетенція – це якісна характеристика особистості, що базується на сукупності набутих знань соціальних та культурних сфер життя, ціннісних орієнтацій; важливий чинник розвитку особистості, її соціалізації в сучасному суспільстві, самореалізації та культурного самовизначення. Дана компетенція передбачає не лише здатність особистості до адекватної взаємодії з

іншими людьми в різноманітних ситуаціях повсякденного життя, уміння будувати й підтримувати соціальні контакти, але й ефективного функціонування у полікультурному просторі, використовуючи мову як засіб комунікації з представниками різних культур та народів [8]. Тому, соціокультурна компетенція є одним із показників готовності особистості до міжкультурного спілкування.

Загальноосвітня компетенція визначається як сукупність компонент, обумовлених джерелами, що характеризують ті чи інші схильності особистості, ту чи іншу сторону її внутрішнього стану, розуміння свого місця в суспільстві, уявлення ролі вибраного напрямку своєї діяльності тощо.

Комунікативна компетентність здобувачів вищої освіти, на думку М. Галицької, це інтегральна якість особистості, що синтезує в собі загальну культуру спілкування та її специфічні прояви у професійній діяльності [9]. У структурі комунікативної компетентності студентів закладів вищої освіти науковець виділила її основні компетенції, а саме:

- іншомовну комунікативну компетенцію – здатність спілкуватися іноземною мовою, використовуючи її як інструмент професійної діяльності й професійного пізнання; уміння користуватися іноземною фаховою літературою, передавати й обмінюватися думками в різноманітних професійних і життєвих ситуаціях у процесі взаємодії з представниками інших країн, дотримуючись системи мовних і мовленнєвих норм; здатність вибирати комунікативну поведінку, адекватну автентичній ситуації спілкування;

- професійну компетенцію – володіння фаховими знаннями, вміннями і навичками, професійним мисленням, опанування спеціальними термінами певної галузі, розуміння особливостей професійної діяльності, загальної культури фахівця;

- стратегічну компетенцію – досконале володіння стратегіями вербального та невербального спілкування в процесі обміну інформацією для компенсування нерозуміння чи незнання мовного коду; здатність робити правильний вибір моделей мовленнєвої поведінки та набору мовленнєвих дій для досягнення поставленої комунікативної задачі (комунікативних стратегій); володіння відповідними знаннями, навичками і вміннями, що дозволяють використовувати ці стратегії [10];

- соціальну компетенцію – здатність вирішувати неалгоритмічні завдання, переносити знання і вміння з однієї галузі в іншу; бажання та готовність співіснувати в різнорівневому, багатонаціональному соціумі; уміння орієнтуватися в ситуаціях соціального спілкування [9]. Дана компетентність передбачає розширення наукового кругозору здобувача вищої освіти, удосконалення самоосвіти та саморозвитку, вміння застосовувати теоретичні знання на практиці, вільне володіння рідною та іноземними мовами, удосконалення ділового етикету, розвиток загальної культури.

Зауважимо, що основні складові комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти різних спеціальностей формуються в процесі вивчення навчальних

дисциплін соціальногуманітарної циклу підготовки фахівців, при умові дотримання взаємоповаги, толерантності, взаєморозуміння, терпимості з використанням особистісно-орієнтованих технологій навчання.

Висновки та перспективи досліджень. Комунікативна компетентність, як складна інтегральна характеристика особистості, передбачає не лише наявність у здобувача вищої освіти знань, умінь і навичок спілкування, а й готовність до адекватного й ефективного використання їх у житті та безпосередній професійній діяльності. Сформовані на високому рівні основні компетенції даного феномену (іншомовна, професійна, стратегічна, соціальна) у здобувачів вищої освіти в процесі навчання у вищій школі сприяє їхньому особистісному розвитку, успіхові у професійній діяльності та дає змогу стати активним учасником у багатьох соціальних сферах. Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні психолого-педагогічних умов формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців будь-якої сфери діяльності.

Джерела та література

1. Ланова І.В. Формування мовленнєвої компетентності студентів – актуальна проблема вищої школи. Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ. Серія Філологія. Педагогіка. Психологія. Випуск 26, 2013. С. 216– 219.
2. Жуков Ю.М., Петровська Л.А., Растянников П.В. Диагностика и развитие компетентности в общении. М., 1990. 255 с.
3. Емельянов Ю. Теория формирования и практика совершенствования коммуникативной компетентности. СПб, 1999. 403 с.
4. Корніяка О.М. Комунікативна компетентність сучасного фахівця – педагога і психолога. Гуманітарний вісник ДВНЗ «ПереяславХмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», 2013. Вип. 30. С. 544 – 551.
5. Прокопова О.П. Мовленнєво-комунікативна компетентність як одна із складових професійного становлення фахівця. Дидактична модель управління дієвою фаховою підготовкою. С. 56.
6. Румянцева И.М. Психология речи и лингвопедагогическая психология. М. : ПЕР СЭ; Логос, 2004. 316 с.
7. Бацевич Ф. Основы коммуникативной лингвистики : підручник. К. : Видавничий центр «Академія», 2004. 344 с.
8. Фоменко Т.М. Визначення поняття «соціокультурна компетентність» у сучасній парадигмі вищої школи. Засоби навчання та науково-дослідної роботи. Випуск 42, 2014. С. 149–156.
9. Галицька М. Складові комунікативної компетентності студентів вищих навчальних закладів. Освітологічний дискурс, 2015, № 2 (10). С. 39–48.
10. Олійник Т.О. Особливості формування навчально-стратегічної компетентності. Іноземні мови, 2013. № 4. С. 9–20.